

Gillehuset vid Peter Myndes backe

Åke Abrahamsson

År 1674 öppnades i södra flygeln ett gillehus för Stockholms hantverksskrån. Initiativet kom inte från hantverkarna själva utan från stadens Ämbets- och byggningskollegium i samråd med statens ämbetskommissarie, Jean de la Vallée. Avsikten var att kväsa de självständiga skråämbetena i syfte att bereda väg för en storskalig manufakturindustri. Vad de la Vallée ville åt var främst kartellfunktionen och, om det gick, de tyska skråtraditionerna.

Aktuella exempel härpå var motståndet mot de så kallade frimästare vilka ett par år innan tillåtits verka på Kungsholmen samt hantverkarnas ovilja att rätta sig efter 1669 års allmänna skråordning, som tänktes ligga till grund för en ny svensk skråorganisation.¹ Vad göra? Jo, försöka slå ihop de traditionellt tyska skråämbetena med nytillkomna yrkeskorporationer, typ hattmakare och stolmakare. Och var skulle alla kunna samlas? Jo, i det ännu ej helt färdiga Södra stadshuset!

Den 13 januari 1674 infann sig därför, på nådig kallelse, 39 åldermän från lika många skråämbeten på rådstugan vid Stortorget. Inför Ämbets- och byggningskollegiet, förstärkt med de la Vallée, Tessin den yngre och andra honoratiories, uppmanades så alla ämbeten som inte hade egna gillehus att föra sina ämbetslådor till ett nytt "allmänt och publikt gillehuuss" för att där – övervakade av en rådman – hålla sina möten.²

För de församlade innebar detta ett kränkande av skrånas heder och ära. Inte bara att ämbetslådor var förvarande var åldersmännens ansvar, själva lådan, innehållande bland annat skråets privilegiebrev,

kontanta medel och symboliska dryckesbägare, den så välkomman, betraktades närmast som helig relik. Vid sammankomster fungerade den öppna lådan som ett altare. Då rådde tingsfrid och den som förbröt sig där mot hade dryga böter att vänta. Samma sak vid det avslutande, ceremoniella gilledrickandet, avsett att stärka yrkets brödragemenskap.

Gillehusen, med egna utskänkingsrättigheter, var dock få och de flesta ämbeten måste hyra in sig eller hålla sammankomsterna hemma hos sina åldermän.³

Stolmakarna sätter sig på tvären

Hantverkarna tvingades nu, skrå efter skrå, att föra sina lådor till en kammare strax till vänster innanför porten från Peter Myndes backe. Själva gillehuset låg en trappa upp och den som ville åt sin låda eller hålla sammankomst måste först kontakta en rådman i rådstugan och få dennes tillstånd. Trots det ganska opraktiska arrangemanget föll hantverkarna till föga.

Allt fungerade till i slutet av november samma år, då stolmakaråldermannen Johan Gotthard tillsammans med kollegan Gustav Limon och ett par andra yrkesbröder beslöt sig för att på eget bevåg hämta hem sin ämbetslåda, inte minst som de flesta hade sina verkstäder på Norrmalm och fann det konstigt att behöva gå ända till Södra stadshuset för att hålla möten.

Väl framme möttes de av en piga som sopade portgången. "Jag vill haffwa vår låda ut", sa mästern Johan. Pigan, som trodde att de skulle sammanträda, ställde ifrån sig kvasten och hämtade nyckeln till ämbets-

salen. Mäster Johan följde efter in i kammaren och hämtade lådan, varpå han fortsatte ut i det fria. Pigan, som var på väg uppför trappan till ämbets-salen, vände då om och ropade: "Hwärt skole I taga vägen med lådan?". Till borgmästare och råd för att svära in två nya mästare, blev svaret. Utanför möttes de av vaktmästarhustrun, Britta Mickelsdotter, med ett barn på armen. Hon ställde samma fråga. Mäster Johan: "Wij skola gå och låta måla lådan." Hustru Britta undrade då om de hade rådmannens sedel. Stolmakare Limon: "Wi akta intet!".

Stolmakarna vandrade därefter iväg med sin låda, förföljda av vaktmästarhustrun med sitt lilla barn på armen. Egentligen skulle de tillbaka till Norrmalm, men för att komma undan hastade de uppför Sankta Mariagatan, vek av ned till Hornsgatan för att sedan svänga av igen bortom Maria kyrka.

Flykten fortsatte längst Sankt Paulsgatan fram till Götgatan, alltmedan de med "skamblige ord" försökte bli kvitt sin förföljare. Nere vid Fatburssjön gick de så in i ett hus tillhörigt en färgare och stängde dörren. Hustru Britta med barn kunde inget göra annat än att återvända hem. Allt detta framkom i den rättegång som hölls i Kännärsträtten – i Södra stadshuset – den 3 december 1674.⁴

Myndigheterna får bakläxa

Fiskalen Samuel Öhrn såg allvarligt på saken. Genom sitt tilltag hade Mäster Johan "med sina kamrater" tillfogat Ämbets- och byggningskollegiet en allvarlig "skimpff". För att olovligt ha "uthpracticerat" lådan borde de "som rånsmän eller tiuff straffade bliffwa". Flera vittnen hördes, bland dem Britta

Mickelsdotter. Mäster Johan fick därefter förklara sig. Han tog upp avståndet till Norrmalm, svårigheten att få tag i en rådman och bestämma tid varje gång en lärpojke skulle inskrivas eller kvartalspengar levereras. Dessutom hade han, med nådigt tillstånd, hämtat hem lådan hundratals gånger tidigare – något som stadstjänare Olof Hermansson snart kunde dementera.

Varför hade han då, vid hemkosten, brutit upp låset?, undrade fiskalen Öhrn. Jo, nyckeln fanns ju i Södra stadshuset. Förresten var det han själv som förvärvat lådan. Till råga på allt var ämbetet, som han själv stiftat, skyldig honom "en stor pott penningar." Kollegan Limon bröt nu in: "Will de taga lådan, må de ock taga lifwet."⁵ Alla försök att få tillbaka ämbetslådan var också förgäves.

Den 6 februari 1675 togs fallet upp i Rådhusrätten. Mäster Johan fick åter förklara sig och hänvisade till ämbetets skråordning, enligt vilken lådan skulle förvaras hemma hos åldermannen. Sedan ursäktade han sig med att han måste i väg till Frankrike att driva in en skuld på 40 000 riksdaler.⁶

Rådhusrätten sammanträdde igen den 19 februari och fällde då sitt utslag. Till stolmakarnas glädje gick rätten på deras linje. De svarande slapp undan med en förmaning. Skulden lades i stället på stadens Ämbets- och byggningskollegium, som borde ha handlat med bättre "moderation och manér" och inte kunde ta ifrån någon dess egendom. Samtidigt meddelades att även bokbindarna hämtat hem sin låda.⁷ Andra ämbeten följde efter och snart var allt vid det gamla.

Regeringen och Magistraten måste också ge sig ifråga om de så kallade frimästarna, vilka med tiden kom att ingå i olika yrkeskorporationer. Det seglivade skråväsendet hade återigen segtrat.